

KVALITATIIVINEN JA KVANTITATIIVINEN TUTKIMUSTAPA

Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken kirjaa "Työtön" on jo arvioitu monessa yhteydessä ja todettu sen sisältö ja sanoma painavaksi. Näin teki myös Raija Julkunen tämän lehden edellisessä numerossa.

Mutta ehkä jotain tärkeätä on vielä jäänyt liian vähälle käsittelylle: kirjan tutkimusote. Siksi yritän arvioida kirjaa metodiselta kannalta ja vähän taustoittaa sitä.

Joskus kuulee sanottavan, ettei substanssia voi erottaa metodista. Pikemminkin kysymys on siitä, että substanssi ja metodi voidaan yhdistää monella tavalla – ja kaiken lisäksi hyvin tai huonosti. Kaikkein mielenkiintoisinta kirjassa on se, että siinä todella yhdistetään kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimustapa. Siis: ei ainoastaan puhuta niistä yleisellä tai poleemisella tasolla, vaan pyritään toteuttamaan näiden tutkimustapojen yhteys konkreettisesti, itse asiassa ja itse asiana. Kyseessä ei ole pelkkä kokeilu. Luulen tai ainakin toivon, että Kortteisen ja Tuomikosken teoksessa on jotain urauurtavaa ja tärkeätä vuosiksi eteenpäin.

* * *

Teoreettisella sosiologialla ja "empiirisellä" sosiaalitutkimuksella on erilaiset juuret ja pitkälti erilainen ja eriaikainen historia. Silti eri puolilla sosiologiaa on (viimeistään Max Weberin päivistä saakka) käyty jatkuvia metodikiistoja. Olisikin mielenkiintoista, jos

joku kirjoittaisi kokonaisesityksen aiheenaan sosiologian historia metodikiistojen kannalta.

Nähdäkseni Suomessa on käyty neljä suurta metodikiistoa.

Ensimmäinen kiista käytiin "varsinaisen sosiologian", lähinnä amerikkalaisen uuden perinteen (teorian alalla Parsons ja Merton, empiirisen tutkimuksen puolella etenkin Lazarsfeld sekä sittemmin välittävänä kiistakumppanina ja kumpaakin suuntausta vastustavana Mills) ja westermarckilaisen sosiaaliantropologian välillä. Kiista ei ollut kovin ankara; "vanha" koki eräänlaisen luonnollisen kuoleman "uuden" jaloissa. (Kaikki teoreettiset kuolemat eivät kuitenkaan ole lopullisia. Westermarckilaisuus on koettanut uutta tulemistaan mm. Heikki Sarmajan teksteissä.)

Toinen kiista käytiin 1960-luvulla sosiologien ja historioitsijoiden välillä. Se koski teoreettisesti nomoteettisen ja idiografisen tutkimusotteen keskinäistä paremmuutta. Anti-Eskola ja "renvällilaiset" siinä ennen kaikkea ottivat yhteen. Kiista oli lähinnä akateeminen, joskin Kauko Kare pamfletissaan "Tähän on tultu" yritti politisoida sen koskemaan Kekkosta, Saimaan kannavaa, Neuvostoliittoa ja kommunisteja. Eikä hän täysin väärässä ollut. Allardt, Littunen ja Eskola ajoivat voimakkaasti dahrendorflaista säännellyn ristiriidan käsitettä.

Kolmas ja tähän saakka ra-

juin kiista alkoi 1970-luvun alkutaitteessa. Kyse oli nuorten marxilaisten hyökkäyksestä vanhoja positivistejä vastaan. Positivismi samastettiin porvariillisuuteen, antikommunismiin ja status quohon. Samalla kiistaan yhdistyi kova väittely teoreettisen tutkimuksen ylivoimaisuudesta latteaan empiiriseen tutkimukseen nähden; survey-tutkimus sai osakseen sellaisen ryöpyn, että harvoin on nähty. Kiistalla oli todella vahva poliittinen ja puoluepoliittinenkin viritys; se halkoi sosiologien kenttää enemmän kuin mikään kiista aikaisemmin tai myöhemmin.

Neljäs kiista alkoi 1980-luvulla ja jatkuu yhä. Se koskee läheisesti yhteen kietoutuneita kysymyksiä: kvalitatiivinen tutkimus vastaan kvantitatiivinen tutkimus, laadullinen vai määrällinen ote, kova tai pehmeä data. Keskustelu on ollut tällä kertaa puhtaasti tieteen sisäistä, eikä sillä päinvastoin kuin edellisellä kiistalla ole ollut poliittisia ulottuvuuksia, ellei sellaisina pidetä näistutkimusta yleensä ja sen radikaaleimpia puheenvuoroja erikseen.

1980-luvulta lähtien on eletty laadullisen tutkimuksen itsetietoista kulta-aikaa. On kulttuurintutkimusta, semiootista tutkimusta, tarina-analyyseja, CA-tyyppisiä keskusteluanalyyseja ja vaikka mitä. En sano tätä missään halventavassa mielessä, olenhan itsekin harrastanut laadullista analyysia, tarkemmin sanottuna osallistuvaa havainnointia, tuoreimmassa kirjassani. Mutta

jotenkin vain nyt tuntuu hurjalta, etteivät sosiologia pääaineenaan valmistuneet useinkaan hallitse survey-analyysejä tai ristiintaulukointia, monimuuttujamenetelmistä puhumattakaan. Ja vastaan saattaa tulla jopa sellaisia heittoja, että koko kausaaliteetti on vain "positiivinen harha" tai jopa "macho-käsite".

Neljännessä metodikiistassa laadullisen tutkimuksen edustajat ovat olleet aloitteellinen, hyökkäävä ja aggressiivinen osapuoli. Ehkä kärjistän, mutta tietoisesti: hurjimmillaan laadullisen tutkimuksen puolestapuhujat ovat olleet ylimielisiä ja härskejä, kvantitatiivisen tutkimuksen edustajat niin hillittyjä ja asiallisia kuin suinkin ovat uskaltaneet. Näin ainakin teksteissä, en nimittäin tiedä, mitä laitosten käytävillä, kahvitiloissa, tupakkahuoneissa ja työtiloissa puhutaan. Mutta juoksuhaudat, joista suuri osa on aivan turhia, eivät vielä ole kasvaneet umpeen.

On tässä yhteydessä täysin mahdollista ryhtyä käymään läpi koko viime vuosien keskustelua tai edes yrittää luetteloida kaikkia aiheesta laadittuja kirjoja ja kirjoituksia. Otan esille vain kaksi hurjaa, mutta ehdottomasti lukemisen arvoista kirjaa. Toinen on Pertti Alasuutarin teos "Laadullinen tutkimus" (3:s, osin uudistettu laitos, Tampere: Vastapaino, 1995) ja toinen Pertti Tötön "Pirallinen positivismi" (alaot-sikko: Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle, Jyväskylä: Kampus, 1997).

Pertti Tötön – "suomalaisen sosiologian Bart Simpsonin", kuten kirjan takakannessa sanotaan – kirjan lähtökohtana ja lähteenä on olennaisesti Alasuutarin kritiikki.

Innostuin aika lailla Tötön "pamfletista", joka on yhtenä virikkeenä tämän tekstin kirjoittamiseen. (Sivumennen: Tötön tiedot ornitologiasta ovat huikkeitä ja kaiken lisäksi relevantteja.) Toivon tosissani, että siellä, missä Alasuutaria luetaan auktorisoituna kurssikirjana, luetaan myös Töttöä enempiä kuin vain pamflettina.

Töttö esittää aika hurjia launauksia ja kommentteja teeseistä, joiden mukaan laadullinen tutkimus on korkeammalla tasolla kuin määrällinen tai kvantitatiivinen ote on joko ajanhukkaa tai enintään alkeellinen esiaste kvalitatiiviselle tutkimukselle. Näitä väitteitä ja vastaväitteitä kannattaa pohdiskella.

Loppujen lopuksi sekä Alasuutari että Töttö päätyvät kuitenkin samantyyppiseen ohjelmalliseen julistukseen: kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus ovat yhdistettävissä, ja periaatteessa ne pitäisikin yhdistää. Eläköön rauhanomainen rinnakkainolo, liennytys, kompromissi, jopa konvergenssi! Kysymyksen on loppujen lopuksi siitä, että jotain ilmiötä voi, saa ja pitää tutkia erilaisista näkökulmista. Tötön lopullinen sanoma, jota hän korostaa verssaaleilla, on, että kysymykset MITÄ ja MITEN ovat laadullisen tutkimuksen alaa, MITEN PALJON ja MIKSI taas edellyttävät kvantitatiivista tutkimusta (s. 128–129). Jos saan vastata itsekin verssaaleilla, tämä näkemys lienee OK.

***

Kortteinen ja Tuomikoski kuvaavat ja pohtivat metodista otetaan kirjan liitteessä, joka alkaa näin (s. 186):

"Tutkimuksen suorittami-

nen lähti liikkeelle siitä yleisestä ajatuksesta, että erityyppisten aineistojen yhdistäminen olisi järkevää. Ajatus sinällään ei ole uusi, päinvastoin, nyttemmin on jopa vaikea löytää sellaisia sosiaalitieteilijöitä, jotka eivät pitäisi ajatusta periaatteessa hyvänä. Ongelmat alkavat, kun kysytään, kuinka tällainen yhdistäminen tehdään, miten se käytännössä toimii. Eri aineistotyyppien taustalla on erilaisia lähestymistapoja ja tieteenfilosofisia perinteitä, jotka eivät ongelmatta sovi yhteen."

Tämän jälkeen Kortteinen ja Tuomikoski toteavat, että kumpikin toimi aluksi omalla tahollaan: toinen luki työttömien tarinoita, toinen teki kvantitatiivista analyysia seuranta-aineistojen avulla. Ensimmäiset väliraportit olivat erillisiä. Vähin erin alkoi kokonaisuus hahmottua.

Jo Lähiö-kirjassaan (1982) Kortteinen on osoittautunut erinomaiseksi erilaisten haastattelutyyppien hallitsijaksi. Olen tyytyväinen siitä, ettei Kortteinen ole nytkään sortunut käyttämään sellaisia muodikkaita CA-analyysejä, joissa litteroidaan taukoja, ähkimisiä ja puhkumisia, vaikenemisiä, "niinkutteluja" sekä "tota noin" tai "näin on" -sanontoja, saatikka sitten merkitsemään niitä erilaisilla typografisilla merkeillä. Sellaisessa on jotain kummallista post-positiivisimaa, joka helposti vie aivan harhaan. Tarinan, haastattelun tai kertomuksen ydin on sen sisällössä, eikä suinkaan kertomisen tavassa. Meitä on minun lisäksi varmasti muitakin, jotka innostuessaan tekevät mainitsemiani syntejä ja käyttävät kaiken lisäksi perkeleesti kirosanoja ikään kuin välimerkkei-

nä ja vielä puhuvat joskus herttaisen ristiin omien ajatustensa kanssa tai niitä kehitellessään. Mutta nämä ovat kerta kaikkiaan sivuseikkoja. Tarinan tai kertomuksen ydin on sen todellinen sisältö.

Ovatko Kortteisen tarinat ja tarina-analyysit päteviä? Mikseivät olisi. Tämä ei ole mitenkään numeerisesti todistettavissa, kyse on eräänlaisesta hermeneuttisesta kehästä, joka itse perustelee itsensä. Ensin on temaattinen esiyttäminen, ja kun tarinoita ja kertomuksia on tarpeeksi lukenut, tulee jossain vaiheessa saturaatiopiste, ja koko aineisto tematisoituu uudelleen: osin vanhalta pohjalta, osin uudella tavalla. Sitten on kysymys vain edustavien näytteiden valikoimista ja esittämisestä.

Hannu Tuomikoski vastaa kirjan kovasta datasta. Hän käyttää faktorianalyysia ja regressiomenetelmää, lineaarisia ja logistisia malleja.

Joskus 1960-luvulla etenkin Tampereella sosiologin kisälinnäyte oli faktorianalyysi ja kansantaloustieteilijän regressioanalyysi. Tänä päivänä nuotekstit (myös omani) ovat arrottoman tylsää luettavaa. 60- ja 70-luvun taitteessa meitä oli pitkin Suomea monia, joita monimuuttujamenetelmät alkoi arveluttaa. Arvelutti asioiden epäteoreettisuus, jopa antiteoreettisuus. Arvelutti tekstien ylenmääräinen teknistäminen; tunnusluvut näyttivät eksakteilta, mutta mitä tekemistä niillä loppujen lopuksi oli todellisuuden kanssa? Omakohtaisesti tulini aika pian sellaiseen, sanoisinko vaistonvaraiseen vakaumukseen, että monimuuttujamenetelmät (kaiken huippuna transformatioanalyysi) näennäisessä ek-

saktiudessaan hukkaavat suunnattomasti informaatiota, tärkeää informaatiota. Sen jälkeen minusta tuli eräänlainen tilastotieteen uuskonservatiivi: tavallisia tilastoja, tavallisia prosentteja, tavallisia käyriä, tavallista ristiintaulukointia.

Tuomikoski ei sorru post-postitivismin paheeseen. Kautta matkan on juuri mainitsemiani ihan tavallisia tilastoja, prosentteja ja käyriä sekä ristiintaulukointeja. Ja paljon on faktori- ja regressioanalyysia, mutta harvinaisen rauhallisella tavalla esitettynä.

Aivan erityisen mielenkiintoisena pidän kausaalisuhteiden pohtimista pitkin matkaa. Syitä ja seurauksia ajatellaan oikein kunnolla, paikoin varauksinkin, eikä tyydytä mihinkään ylimalkaisiin puheisiin kausaliteetin olemassaolosta tai olemattomuudesta.

Kirjan liite sivuilla 186–199 on tärkeä ja merkittävä. Toivon, että myös sitä luettaisiin Alasuutarin ja Tötön ohella. Sekä lisäksi tietysti on syytä vielä kerran lukea Klaus Mäkelän toimittama kirja ”Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta” (Helsinki: Gaudeamus, 1990) sekä Tapani Alkulan, Seppo Pöntisen ja Pekka Ylöstalon toimittama teos ”Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät” (Helsinki: WSOY, 1994). Ja onhan näitä tekstejä muitakin. Nyt jos koskaan tarvitaan pluralismia. On häpeällistä, jos laadullisen tutkimuksen harjoittaja ei tiedä mitään ristiintaulukoinnista tai jos kvantitatiivisen tutkimuksen edustajalla ei ole harmainta aavistusta erilaisista havainnointi- ja haastattelumenetelmistä.

Lainaan vielä Kortteisen ja Tuomikosken liitteen ensimmäisen kappaleen loppua: ”On

runsaasti esimerkkejä sellaisista tutkimuksista, joissa toinen aineistotyyppi ja ajattelu-tapa hallitsee ja toista käytetään em. tavalla saatujen tulosten illustraatioon.” Todellakin. Periaatteessa on kaksi vaaraa: 1) kvantitatiivinen ote hallitsee, kvantitatiivista otetta käytetään vain illustroimaan, 2) tehdään aivan päinvastoin. Mutta vielä on olemassa lisävaara: kvantitatiivinen ja kvantitatiivinen illustroivat toisiaan, ja siinä kaikki.

Kun ensi kerran selasin Kortteisen ja Tuomikosken kirjaa, minulle syntyi vaikutelma, että ahaa, tässä ovat Kortteisen niput ja tässä ovat Tuomikosken niput, ja sitten ne on vain niittaajalla pantu kasaan. Kesti oman aikansa, ennen kuin tajusin, että tutkimuksessa on todellinen juoni, hallitseva juoni, jonka kvantitatiiviset ja kvantitatiiviset aineistot ovat sekä yhdessä tuottaneet että yhdessä illustroivat.

Tämä on melkoinen saavutus. Sitä paitsi en pidä toisarvoisena sitäkään, että niin substanssin kuin metodinkin kohdalla Kortteinen ja Tuomikoski ovat asiallisia, asioihin perehtyneitä ja rauhallisia. Turha polemiikki on poissa, mutta ei kirja akateemista jaarittelukaan ole. Kyllä siellä kantaa otetaan, mutta se tehdään niin perustellusti ja kauniisti.

Erinomaista, rakas Durkheim!

SEPPO TOIVIAINEN

MATTI KORTTEINEN &
HANNU TUOMIKOSKI
TYÖTÖN
TUTKIMUS
PITKAAIKAISTYÖTTÖMIEN
SELVIYTYMISESTÄ
HELSINKI: TAMMI, 1998